

Човекът и неговия свят според разказа „През чумавото”

Публикувано от **Dimova** на **10.03.2010**

Необикновеният дар на разказвач, който притежава Йордан Йовков, превръща всичко, до което се докосне в прекрасно. Той търси винаги красотата, която облагородява и неговите герои търсят хармония в момент на узряване или душевен прелом, творят добро за себе си и останалите. Те узнават себе си и откриват онова, което винаги е било в тях, но неосъзнато и не проявено. Ето защо Йовков вярва, че вътрешно свободния човек е способен на чудеса, турчин и българин се сродяват от човешкото и добро е всичко, което дава криле на човека. Всеки порив е оправдан, щом умножава човешкото богатство. Условието е да няма корист в порива: така се ражда добротворството. Всички образи са сложно обусловени, всеки индивид е вселена, неразгадана тайна, нравствено-духовна единица.

Според П. Динеков Йовков предпочита циклизирането на разказите, защото в циклите има вътрешна връзка, единство в похватите и възможност да се покаже живота на героите в по-голяма цялостност, да се обгърне техния свят и така да се разгадае човешката душа-вселена. В цикъла “Старопланински легенди” (1927г.) духовната сила, красотата и установените човешки ценности са свързващо звено между разказите. Любовта отново е висша нравственост. Ето защо тук откриваме скрит лиризм, много поезия, романтика и фолклорни традиции, засилена емоционална функция на пейзажа. Всички герои в разказите живеят в хармоничен свят, следват законите на сърцето и вътрешните си пориви, а преодоляването на трагизма става по пътя на духовното извисяване. Циклите се крепят мозаечно и асоциативно, действителността се извежда чрез погледа на героите и чрез принципите на контраста винаги побеждават хармонията и красотата.

В легендата “През чумавото” белетристът се изявява в еднаква степен като майстор на колективната психология и като сърцевед. Образът на Тиха, изписан с толкова икономични средства, е истинско белетристично чудо.

В основата на легендата двата плана вървят успоредно: внимателно се следят настроенията в Жеруна - новините, които пристигат, са ужасни, хората мрат по толкова много наведнъж, че не сварват да ги погребат. Това е историческата рамка на повествованието. Вътре в нея се осветляват външните и драмата на Тиха. Хаджи Драган единствен не се поддава на слуховите за чумата - нещо повече, решава да вдигне сватба. Ще жени Тиха, последното си момиче. Това е вторият психологически план и всъщност главният. Общественото мнение в Жеруна се губи в догадки: защо Хаджи Драган жени Тиха за същия момък, чийто сватовници са върнати преди месец? Тогава обяснението е било лесно, но сега: "Тиха ли се беше отказала от Величка, или Хаджи Драган беше се раздумал?".Ето всъщност къде е драмата на Тиха.

Откъм външна събитийност легендата е твърде бедна: в прозаическия отрязък от време, в който се развива събитието, почти нищо не се случва. Единствено Величко Дочкин пристига в селото и това е сюжетната и идейно-психологическата кулминация в легендата. Авторското внимание изцяло се съсредоточава върху душевния живот на героите и главно върху Тиха. Нейният образ се плете посредством изтеглянето на нишки, които идват от най-различни източници - авторови свидетелства, самохарактеристика на героинята чрез диалог, характеристика чрез другите, но Йовков е пределно пестелив в изразните средства - разчита преди всичко на внушенията чрез художествени детайли. В психологическото портретуване вниманието му е насочено предимно върху ярки, емоционално натоварени детайли. Когато Тиха се появява пред старците, дошли да търсят помощ при Хаджи Драган, Йовков я представя по следния начин: "Отдъхнаха си старците, като видяха поне една весела душа в селото." Веселостта на Тиха е в контраст с общото униние, с мистичния страх от чумата, завладели цялото село. Явно това прикрива страха на самата героиня и вината, която тя чувства, решавайки да се жертва за доброто на селото и да стане жена на нелюбим мъж.

Сватбата започва следобяд. Лее се вино, изпразват се хамбарите на Хаджи Драган - селото е спасено от глад. Йовков обаче не пропуска да направи съществена констатация за първия план на психологическото действие: "Развеселяваха се един други, играеха до премаляване. Но имаше нещо болно в това веселие. Пиеха вино, за да приспят грижите си, смееха се, за да прикрият страха си." Появяват се пожари в балкана, появяват се орли и лицата на всички пребледняват. Хаджи Драган отново се намесва и веселбата продължава. И точно в този момент някой от присъстващите забелязва, че очите му са червени и е плакал. Дали той съжалява за упражненото насилие над сърцето на Тиха? Или пък бащина жал и мъка го терзаят за лошия жребий на последното момиче? Веднага след тази сцена най- близката дружка на Тиха забелязва същото- зачервените очи на булката. Следователно и героинята преживява своята драма. Думите на Рада "И що ти трябваше в такъв време, да беше почакала. Можеше и Величко да се върне." прозвучават като обвинение и към Тиха, и към Хаджи Драган. Неопределената психологическа ситуация е великолепно използвана като мотивировка за постъпката на Тиха в църквата. И точно в храма, където предстои заключителния обряд на сватбените тържества, развързката удря като гръм: Тиха остава сама с чумавия Величко, дори когато собствената му майка побягва. Тиха е поставена в ситуация, в която се проверяват безпощадно и докрай моралните качества на личността и. И тя издържа тази проверка, чиято цена е саможертвата. Бихме могли да тълкуваме

постъпката на Тиха като апотеоз на всеотдайността, на всепобеждаващата любов, която не може да бъде спряна и от смъртта. Но бихме могли да тълкуваме тази постъпка и като акт за спасението на собствената душа на героинята, акт на изкуплението на вината, защото тя е нарушила любовната си клетва пред Величко. Така или иначе Тиха не може да избяга, тя е тази, която ще спаси селото и от страха, и от глада, и от чумата.

В тази легенда на Йовков се наблюдава тенденция към възвръщане на някои баладични моменти от фолклора. Баладичен е самият финал, който напомня финала за народната песен за Яна и деветте и братя и поемата “Чума̀ви” на Пенчо Славейков:

“Към майката щерка, към щерката- майка
се спуснаха виком веднага-
со плач се те живи прегърнаха двете
и паднаха мъртви пред прага.”

Освен това, Йовков използва фолклорния мотив за смъртта на булката в деня на сватбата. Новото тук е, че конфликтът в легендата съсредоточава в себе си върховото напрежение на целия духонвен мир на героите, когато те изявяват същността си най- цялостно и без остатък.

Любовта освен чувство за дълг и порив на сърцето е самосъзнание, готовност да се понесе жертва. Любовта е истина, нравственост, красота, хармония. Именно хармонията в човешкия свят в легендата е изчезнала заради надвисналата опасност и всеки един от героите се стреми към нейното възстановяване - селяните с магии и огньове, с вярата си в Хаджи Драган; Хаджи Драган със страшната сватба и зърното от хамбарите си, а накрая и Тиха, с верността си към Величко. Селото е спасено от глада, заразени от чума няма. Ще умрат, вярни в любовта си, само Тиха и Величко и дори Исус от иконата в църквата ги благославя.